

SOCIOLÓGIA

Vznik sociológie výchovy: Vznikla koncom 20 - tých rokov **19 storočí** Vznik sociológie ako vedy o spoločnosti podnietil francúzsky sociológ a filozof, **Auguste Comte**. Vyčlenil sociológiu z filozofie. Sociológiu chápe ako pokračovanie biológie a člení ju na dve časti:

- a) sociálnu statiku** - zaoberá sa spoločenskou štruktúrou
- b) sociálna dynamika** - zaoberá sa zákonitostami spoločenského vývoja.

Spoločnosť podľa Comta je zložitý sociálny organizmus, ktorého základom je rodina Sociológia je odvodená zo slova **societas - spoločnosť**, a slova **logos - veda**. Hlavným systematizačným princípom bol zákon evolúcie.

Sociológia: Je empiricky – teoretická veda o spoločnosti, sociálnom zložení spoločnosti, vnútornom rozvrstvení spoločenských tried a skupín, vplyve spoločnosti na individuum a postoji spoločnosti k individu. Je to veda o spoločenskej štruktúre a zákonoch jej vývoja, veda o spoločenských javoch a medziľudských vzťahoch, o správaní sa ľudí v skupinách.

Predmet sociológie: Skúma prostredie v ktorom sa odohráva výchovný proces. Osvetľuje príčiny a podstatu konfliktov, ktoré vznikajú medzi mladou a staršou generáciou. Podáva aj cenné informácie o sociálnych vzťahoch v rodinách a o vzťahoch detí a mladých ľudí k ich rodinám. Jej predmetom je skúmanie týchto dvoch oblastí:

- a) oblasť spoločenských inštitúcií:** rodina, politika, veda, právo, umenie, náboženstvo.
- b) oblasť rôznych typov ľudských pospolitostí:** profesionálna pospolitosť, materiálna pospolitosť, veková pospolitosť.
- c) oblasť spoločenských procesov** - zločinnosť, alkoholizmus, komunikácia, mobilita (pohyb spoločenstva),

Vzťah sociológie k iným vedám:

- 1. pedagogická sociológia** - bola prvým štádiom vývoja sociológie, ktoré bolo viac pedagogickým, no postupne sa vyvíjalo do sociálnej orientácie.
- 2. Pedagogike**
- 3. sociálnej psychológii**
- 4. filozofii výchovy**
- 5. teórii výchovy**

Akulturácia - staršia generácia odovzdáva svoje kultúrne hodnoty mladšej generácii.

Socializácia - začleňovanie človeka do spoločnosti.

Funkcie spoločnosti:

- 1) **transformačná** - napomáha generačnému prenosu
- 2) **sociogenetická** - považovaná za činiteľ spoločenskej zmeny, mobility, rekonštrukcie, presadzovanie triednych a skupinových záujmov
- 3) **ontogenetická** -je činiteľom sociálnej determinácie človeka, jeho kultivácie, včleňovania do sociálnych vzťahov, je nástrojom socializácie človeka.

Prostredie: Je celý systém vonkajších podmienok, ktoré obklopujú človeka, pôsobia na neho ako systém vývinových podnetov, ku ktorým si vytvára určité interakčné vzťahy.

Typy prostredia:

1. **prírodné** - usporiadanie zemskeho povrchu, fauna, flóra, klimatické podmienky.
2. **kultúrne** - je výsledkom historického dedičstva spoločnosti, patrí tu filozofia, náboženstvo, právo, morálka, komunikačné zariadenia
3. **sociálne** - je zdrojom formovania podstaty človeka. Pri absencii sociálneho prostredia dochádza k narušeniu socializačného procesu a nemôžu sa vyvinúť ľudské spôsoby správania. Patrí tu:
 - rozmiestnenie obyvateľstva** - hustota, od ktorej závisí častota spoločenskej komunikácie
 - štruktúra obyvateľstva** - svedčí o úrovni života
 - pomer vekových skupín** - poukazuje na biologickú dynamickosť obyvateľstva
 - stupeň a štruktúra vzdelania** - jedno zo základných kritérií charakteristiky obyvateľstva

Úlohou prostredia vo výchove: je vplyvom vonkajších činiteľov formovať osobnosť človeka, teda cieľavedomá výchovná činnosť spolu so spontánnymi vplyvmi prostredia spoluutvárajú osobnosť človeka.

Úlohou rodiny vo výchove: Určovať východiskovú triednu pozíciu, vyhliadky do budúcnosti, ciele a vzory, duchovnú kultúru, predstavu o spoločnosti a vzťahoch medzi ľuďmi.

Rodina je prvým sociálnym prostredím do ktorého sa dieťa narodí. Je základnou bunkou spoločnosti a spojovacím mostíkom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Narodenie človeka v určitej rodine určuje jeho východiskovú triednu pozíciu, vyhliadky do budúcnosti, ciele a vzory.

Biologická rodina - prirodzená, elementárna, primárna, manželská, ktorá sa skladá z muža, ženy a nedospelých detí. Ak si človek založí rodinu, patrí k dvom nukleárnym rodinám:

A. orientačnej - východiskovej, rodine pôvodu, v ktorej sa nachádza vo funkcii dieťaťa.

B. reprodukčnej - rozmnožovacej, v ktorej je vo funkcii rodiča.

Funkcie rodiny:

- 1) **biologická** - zaisťuje biologické trvanie spoločnosti.
- 2) **ekonomická** - zabezpečuje uspokojovanie základných biologických potrieb (bývanie, stravovanie, spánok, obliekanie, hygiena)
- 3) **socializačná** - predstavuje ťažisko v socializačnom, výchovnom pôsobení.
- 4) **ochranná** - spočíva v ochrane zdravia detí, ale aj v ochrane pred sociálne patologickými javmi. Sem možno zaradiť aj starostlivosť o ľudí s ťažkými zdravotnými problémami a starostlivosť o starcov.

Úlohou školy vo výchove: Je zabezpečovať výchovu a vzdelávanie mladej generácie a pripraviť ju na život a prácu v spoločnosti.

Funkcie školy:

1. **vzdelávacia** - proces sprostredkovania poznatkov jednotlivých vied, generačný prenos spoločenskej skúsenosti od staršej generácie ku generácii mladšej.
2. výchovná - ide tu o rozvíjanie, utváranie osobnosti nielen po stránke rozumovej, ale aj mravnej, estetickej, telesnej, svetonázorovej.
3. **selektívna, diferenciačná** - umožňuje prístup k nižšiemu alebo vyššiemu vzdelaniu,

funkciám a zaradenia, uplatnenia v spoločnosti. Vytvára životne príležitosti.

4. **personalizačnú** - má vytvoriť z jednotlivca samostatnú konajúcu osobnosť.
5. **kvalifikačná** - má za úlohu sprostredkovať vedomosti, zručnosti a návyky nevyhnutne pre výkon určitej profesie v spoločnosti.
6. **integračná** - príprava na rolu občana.
7. **socializačná** - spočíva v príprave pre vstup do spoločnosti.

Rovesnícke skupiny: Sú prirodzenou formou socializácie, majú význam z hľadiska osamostatnenia sa deti a mládeže. Má dvojakú úlohu:

- 1) mládež v nich ukazuje čo sa naučila v prostredí dospelých
- 2) utváraním skupín rozvíja samostatné úsilie a uskutočňuje ciele, ktoré nemôže uplatniť v iných formách.

Vplyv rovesníckych skupín môže byť:

1. **pozitívny:** vytváranie spoločenských hodnôt, kultúrne, športové aktivity.
2. **negatívny:** nadávanie, chodenie poza školu, zlomyseľnosť, ľahostajnosť, snobstvo atď.

Činnosť rovesníckych skupín sa uskutočňuje prevažne vo voľnom čase. Výskumy ukazujú že malá intervencia rodiny a školy do usmerňovania voľného času vedie k proti spoločenskému správaniu, činnosti (delikvencia, toxikománia).

Detcké rovesnícke skupiny: Vyznačujú sa nestálosťou, nízkym stupňom súdržnosti, v dôsledku čoho sa rýchlo rozpadajú. Medzi 8 a 10 rokom potreba zoskupovať sa rastie, objavujú sa zárodky spolupráce.

Klasifikácia skupín: najbežnejšie delenie:

- 1) **malé** - počet členov do 50.
- 2) **veľké** - národy
- 3) **formálne** - organizované spoločenskými organizáciami.
- 4) **Neformálne** - reprezentujú sieť sociálnych vzťahov.

Ďalšie kategórie skupín:

- A) primárna-** intímne spojenie členov.
- B) sekundárna-** náhodné vzťahy.

Delikvencia: Je agresívny prejav sociálneho správania. Delikvent si vyberá také prostriedky, ktoré spoločnosť neuznáva a sankcionuje ich, neuznáva právne normy.

Kriminalita - označuje také protispoločenské správanie, ktoré trestný zákon považuje za trestný čin.

Trestný čin -je pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky sú uvedené v trestnom zákone.

Delikvencia a kriminalita sú teda antisociálne skutky, ktoré vedú ku konfliktom so zákonom. U nás získava človek trestnoprávnu zodpovednosť až po uplynutí 15 roku života.

O kriminalite nemožno hovoriť u osôb mladších ako 15 rokov, a taktiež u osôb, ktoré nie sú schopné rozoznať v dôsledku duševných chorôb spoločenskú nebezpečnosť svojho vlastného konania a preto nie sú trestnoprávne zodpovedný.

Delikvencia je širší pojem ako kriminalita. Do delikvencie sa zahrňujú aj činy inak trestné, ktoré spáchali osoby maloleté, ktoré nie sú trestne zodpovedné, a osoby trestnoprávne nezodpovedné pre nepričetnosť.

Delikvenciu rozdeľujeme na:

- 1) **delikvenciu maloletých** - do 15 rokov
- 2) **delikvenciu mladistvých** (junivelná) - od 15 roku do 18 roku. Prihliada sa na sociálnu nezrelosť. Stanovuje sa polovičná sadzba trestov ako pre dospelých.
- 3) **delikvenciu mladých dospelých** - od 18 do 24 rokov.

Recidíva - opakovanie trestných činov.

Príčiny delikvencie mladých -

- 1, **biopsychologická** - antropologická teória - teória o rodenom zločincovi
- 2, **biosociologická teória** - teória o vrodenej kriminalite, no pripúšťa aj vplyv sociálneho prostredia.
- 3, **sociologizujúca teória** - teória o vplyve sociálneho prostredia, no nevylučuje ani vrozenú zločinnosť.
- 4, **Dysfunkcia rodiny** - (neúplná rodina, narušenie emocionálnych vzťahov v rodine).
- 5, **Nedostatočné využitie voľného času** - záujem rodičov o voľný čas dieťaťa.

Známe sú prípady keď vznikla delikvencia u detí, ktoré vyrastali v harmonických rodinách a naopak. Príčinu týchto javov treba hľadať v seba regulačných mechanizmoch, v psychickej regulácii vlastného správania a vývinu.

V súčasnosti sa považuje za príčinu delikventného správania vplyv vonkajších i vnútorných podmienok vývinu človeka.

Medzi vrodené príčiny delikvencie patrí:

- 1) mozgová dysfunkcia**
- 2) psychopatia**
- 3) poruchy CNS**

Psychicky nesvojprávny ľudia sú často zneužívaný zdravými pre páchanie trestnej činnosti z dôvodu ich nedostihnuteľnou zo strany trestného zákona.

Medzi delikventné činitele patrí:

- a)** duševná zaostalosť
- b)** charakterová nestálosť
- c)** deficitné rodinné prostredie
- d)** zlý priatelia
- e)** zlá výchova
- f)** hospodárske ťažkosti
- g)** Mnohodetnosť spojená s alkoholizmom

Druhy trestnej činnosti:

- 1) previnenia voči školskému poriadku
- 2) túlavosť a úteky
- 3) krádeže a vlámania
- 4) lúpežné prepadnutia
- 5) znásilnenia
- 6) výtržnosti
- 7) organizovaný zločin vo veľkých mestách

Toxikománia - slovo toxikománia je odvodené od gréckeho slova toxon (luk) a mánia

(nadšenie, vášeň, záluba). Je to stav periodickej alebo chronickej intoxikácie, ktorý škodí jednotlivcovi i spoločnosti.

Droga - je psychotropna látka prírodnej alebo syntetickej povahy, ktorá vyvoláva závislosť organizmu. Pri návyku ide o závislosť psychického charakteru, ktorá sa prejavuje túžbou po droge.

Toxikoman - osoba ktorá je psychicky a fyzicky závislá na droge. Psychická závislosť - psychická stav človeka, ktorý sa prejavuje rôznym stupňom túžby znovu užiť drogu.

Fyzická závislosť - vzniká vtedy ak sa droga stala súčasťou metabolizmu človeka

Toxicita drogy - je vyjadrená prostredníctvom smrtiacej dávky. Je špecifická pre každú drogu a tiež pre každého človeka.

Akútna intoxikácia - toxický vplyv drogy po jednorázovom použití. Jej následky sú dočasné s možnosťou obnovy pôvodného stavu.

Chronická intoxikácia - potreba pokračovať v užívaní drogy, vzniká psychická a fyzická závislosť. Má trvalé následky, obnova do pôvodného stavu je málo pravdepodobná.

V kontrolovaných dávkach môže droga pôsobiť na človeka ako liek. Napríklad sedatíva, barbituráty. Analgetika.

Úzus- užívanie liekov, respektíve drogy v súlade s predpismi v záujme jednotlivca i spoločnosti.

Abusus - stav keď sa drogy nevyužívajú na stanovený cieľ, teda ak sú užívané nadmerne, v nevhodnom čase, v nevhodnej kombinácii.

Misusus - nevhodné, chybné užívanie drogy, respektíve medicínsky neodôvodnená aplikácia liekov.

Druhy drog:

Psychostimulačné - aktivizujú CNS. Patrí tu kokaín, efedrín, fermetrazín

Psychoinhibičné - majú tlmivý účinok. Potláčajú pocity, bolesti, úzkosť. Patrí tu morfín, heroín, alkohol, sedatíva, analgetika.

Dezintegračné - narušujú nervovú sústavu, vyvolávajú halucinácie. Patrí tu LSD, meskalín, psylocibín.

Typy drogových závislostí:

1) **Alkoholový** – pijaństwo

2) **Morfínový** - závislosť na morfine, kodeíne, heroíne

3) **kokaínový** - zdrojom kokaínu je ker koka

4) **kanabisový** - závislosť na marihuane a hašiši

5) **amfetaminový** - efedrín, amfetamín

6) **halucinogénny** - LSD. meskalín, psylocibín, patrí tu aj vdychovanie látok sniffing – fetovanie.

7) **analgetický, antipyretický** - závislosť na liekoch proti boľeniu hlavy a horúčke

8) **kofeinizmus** - závislosť na kofeíne, teofíníne. Tieto látky sa nachádzajú v káve, čaji,

coca cole a cacae.

9) **tabakizmus** - hlavnými zložkami tabaku sú nikotín, oxid uhoľnatý, decht.

Príčiny toxikománie -

1. **farmakologická** - dostupnosť drogy
2. **somatická a psychická** - psychopatické osoby, osoby schyzoidné, hysterické, neurotické
3. **enviromentálna príčina** - vplyv spoločenského prostredia, vzťahy v rodine, rovesnícke skupiny, rizikové povolania, celková spoločenská klíma
4. **percitipačná príčina** - ide o podnet, ktorý uvedie chod zložitej interakcie medzi drogou, osobnosťou a prostredím. Je to duševné napätie, hromadenie negatívnych emócií, ťažkosti v manželstve, rodine, práci, krízové životné situácie.

Patologické javy - sú nežiadúce javy, ktoré sú protispoločenského charakteru. Patrí tu alkoholizmus, drogová závislosť, delikvencia, kriminalita atď.

SOCIOLOGICKÝ VÝSKUM

Nástrojom získavania empirických poznatkov o spoločnosti a overovania ich zhody so sociologickou teóriou je sociologický výskum. Charakterizujeme ho teda ako špecifický výskumný postup zameraný na skúmanie spoločenských javov, ktorý využíva empirické údaje.

Sociologické výskumy sa uskutočňujú podľa zaužívaných a overených pravidiel a využívajú špeciálne sociologické výskumné procedúry, metódy a techniky. Typický sociologický výskum pozostáva z týchto krokov:

1. vymedzenie výskumného problému
2. štúdium literatúry
3. formulácia výskumných hypotéz
4. voľba metodiky výskumu
5. zber empirických údajov
6. analýza zozbieraných údajov
7. formulácia záverov

ZHRNUTIE

Sociológiu všeobecne definujeme ako vedu o spoločnosti.

Sociológia skúma súčasné spoločnosti, ktoré existujú v rámci štátov ako relatívne samostatné celky. Spoločnosť je predmetom skúmania viacerých spoločenských vied. Sociologický prístup ku skúmaniu spoločnosti charakterizuje 6 základných hľadísk: demografické, psychologické, kolektívne, štruktúrne, kultúrne a dynamické. Sociologické poznatky sú súčasťou všeobecného vzdelania súčasného človeka Sociológia je teoreticko-empirická veda Sociologické skúmanie spoločnosti má dve základné úrovne:

mikrosociologickú a makrosociologickú. Sociológiu charakterizuje pluralita teoretických pohľadov na spoločnosť a prístupov k jej skúmaniu. Sociologický výskum je špecifický výskumný postup zameraný na skúmanie sociálnych javov, ktorý využíva empirické údaje. Typický sociologický výskum pozostáva z týchto krokov: vymedzenie výskumného problému, štúdium literatúry, formulácia výskumných hypotéz, voľba metodiky výskumu, zber empirických údajov, analýza zozbieraných údajov, formulácia záverov.

„Sociologická imaginácia umožňuje pochopiť širšiu historickú scénu v jej význame pre vnútorný život a pre vonkajšiu životnú dráhu rôznych jednotlivcov... Sociologická imaginácia nám pomáha pochopiť históriu i životopisy ľudí a ich vzájomný vzťah v spoločnosti. To je jej úloha a prísľub" (Charles Wright-Mills)

Použitá literatúra:

Bocková, A. a kol: Náuka o spoločnosti

Sopóci, J., Búzik, B.: Základy sociológie